

Sosyal Bilgilerde Felsefenin Yeri ve Önemi

Engin ZABUN¹

Yüstra ÇİL²

Gönderim Tarihi: 27.05.2024

Yayın Tarihi: 29.12.2024

Makale Türü: İnceleme Makalesi

Öz

Felsefe bilimi ve sosyal bilgiler insan yaşamını anlamak ve değerlendirmek yönüyle ortak noktalara sahip ve birbirlerini tamamlayan disiplinlerdir. Tüm bilim dallarının temelini oluşturan felsefe, sosyal bilgilere de kaynaklık etmektedir. Sosyal bilgiler, bireyin toplumsal, kültürel ve tarihsel bağlamı içinde yaşadığı dünyayı anlamak ve geleceğe hazırlanmak amacıyla felsefenin yöntemlerinden yararlanmaktadır. Felsefi düşünce, öğrencilere analitik ve eleştirel düşünme becerileri kazandırarak, toplumu ve insan davranışlarını daha iyi anlamalarına yardımcı olmaktadır. Sosyal bilgilerin konuları içerisinde yer alan tarih, siyaset, kültür, coğrafya gibi konular, etik, adalet, insan hakları gibi felsefi kavramlarla doğrudan ilişkili olması yönüyle felsefi düşünceyi uygulamak için zengin bir öğrenme ortamı sağlamaktadır.

Bu çalışmada amaç, sosyal bilim disiplinleri içerisinde yer alan felsefe biliminin sosyal bilimlerle 2023 yılında güncellenen Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki durumunu incelemektir. Konu ile ilgili literatür taraması yapılarak 2023 yılı Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı doküman analizi yöntemi ile incelenmiştir. Araştırma sonucunda Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı özel amaçlarında iki, temel becerilerde dokuz, değerlerde yine dokuz değer felsefe ile doğrudan ilişkilendirildiği, programın uygulanmasında dikkat edilecek hususlarda da bir açıklamanın felsefe ile ilgili olduğu tespit edilmiştir.

2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programındaki kazanımlarda ise sınıf seviyelerine göre 4. sınıf düzeyinde bir, 5. sınıf düzeyinde üç, 6. sınıf düzeyinde altı ve 7. sınıf düzeyinde ise yedi kazanımın felsefe ile ilişkili olduğu saptanmıştır. Öğrenme alanlarında ise felsefe ile ilişkili en fazla kazanımın 3 kazanım ile 6. sınıf düzeyindeki Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanında olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Felsefe, sosyal bilimler, sosyal bilgiler, öğretim programı

The Place and Importance of Philosophy in the Social Studies

Abstract

and complement each other in terms of understanding and evaluating human life. Philosophy, which forms the basis of all branches of science, also provides a source for social studies. Social studies uses the methods of philosophy in order to understand the world in which the individual lives within the social, cultural and historical context and to prepare for the future. Philosophical thought helps students better understand society and human behavior by providing them with analytical and critical thinking skills. Subjects such as history, politics, culture and geography, which are among the subjects of social studies, provide a rich

¹ Sorumlu Yazar : Engin Zabun, Dr. Öğr. Üyesi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü, Türkiye, enginzabun@cumhuriyet.edu.tr, ORCID:0000-0001-8132-8953

² Yüstra Çil, Yüksek Lisans Öğrencisi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, yusracil7@gmail.com, ORCID: 0009-0003-1884-2468

learning environment for applying philosophical thought in terms of being directly related to philosophical concepts such as ethics, justice and human rights. The aim of this study is to examine the status of philosophy, which is among the disciplines of social sciences, in the Social Studies Course Curriculum updated in 2023 with social sciences. The literature on the subject was reviewed and the 2023 Social Studies Course Curriculum was examined using the document analysis method. As a result of the research, it was determined that two of the Social Studies Course Curriculum special objectives, nine of the basic skills, and nine of the values were directly associated with philosophy, and that one explanation was related to philosophy in the issues to be considered in the implementation of the program. In the achievements in the 2023 Social Studies Course Curriculum, it was determined that one achievement at the 4th grade level, three at the 5th grade level, six at the 6th grade level, and seven at the 7th grade level were related to philosophy according to the grade levels. In the learning areas, it was concluded that the highest achievement related to philosophy was in the Science, Technology, and Society learning area at the 6th grade level with 3 achievements.

Key Words: Philosophy, social sciences, social studies, curriculum

Giriş

İnsanoğlunun kendi yaşantısını, varlığını ve doğayı anlama noktasındaki merakı var olduğundan bu yana devam etmektedir. Temelinde soru sorma olan felsefe, bu merakı cevap aramaya çalışmıştır. Tarih boyunca felsefe, düşünürler tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Sokrates felsefeyi, “insanın neleri bilmediğini bilmesi” olarak tanımlarken; Epikuros, “mutlu yaşamayı sağlamak amacıyla tasarlanan eylemler bütünü” olarak tanımlamaktadır (Hançerlioğlu, 2019). Günay (2004) ise felsefeyi; “doğa, insan, toplum, dil, ahlak, sanat, hukuk, devlet gibi konularda getirilen genel veya evrensel açıklamalar karşısında kuşkucu bir düşünce çabası” olarak açıklamaktadır. Bu bağlamda felsefe, evren üzerine en geniş kapsamıyla sistematize edilmiş düşüncelerin tahribine yol açabilen, eleştirel tutumun yeşerip serpildiği alan olarak karşımıza çıkmaktadır (Alkın Şahin ve Tunca, 2015, s.195).

Felsefe sözcük olarak bilgelik sevgisi anlamında kullanılmakta olup Grekçe philosophia sözcüğünün Arapçalaştırılmış halidir ve bilginin peşinden gitmeyi, bilgi her nerede ve kimde olursa onu elde etmeyi öngörmektedir. Bu bağlamda felsefe, tüm olanların kökenini bilmek istemeyi ve sevmeyi kapsamaktadır (Küyel, 1976; akt: Topdemir, 2009, s.120). Olanların kökenini bilme isteği insanın kendisini ve yaşadığı dünyayı sorgulamasında etkili olduğundan, felsefe insanlığın değişim ve gelişimine katkı sağlayan alanların başında gelmektedir.

İbn Miskeveyh'e göre “insanın, insan olmasından kaynaklı iradesi vardır. Ayrıca insanı diğer canlılardan ayıran düşünme ve karar verme yeteneği de bulunmaktadır. Bu unsurlar insanın insanlığını tamamlayan gerçeklerdir. Bu doğrultuda yetenekleri, düşünceleri, eylemleri ayırım yapabilme becerileri felsefenin araştırma konularındandır”. Bu bağlamda felsefe insan yaşamına konfor sağlayabilmektedir (Temiz, 2023, s.45). Felsefe, insanı dogmatik bir yaklaşımdan uzaklaştırarak olaylara çok yönlü bakma imkânı sunmaktadır. Hayata dair tecrübelerimiz ne denli zengin, bilim ve tekniğe dair bilgilerimiz ne denli derin olursa olsun bunların hiçbiri felsefenin yerini alamamaktadır. Felsefe sanat, edebiyat, ahlak ve siyasetten kopuk olmamakla beraber, bu alanlarla olan sıkı bağlantısını devam ettirerek hayatla bütünleşmektedir. Kalıplaşmış birtakım alışkanlıklardan kurtulabilmenin yolu zihinsel dinamizme dayanan felsefi düşünceden geçmektedir (Koç, 2009, s.230).

Heidegger (1992)'e göre felsefenin amacı varlığın gerçekten ne olduğunu kavramaktır. Bu bağlamda felsefe varlığın ne olduğuna dair sorgulamaları içermektedir (Heidegger, 1959, akt: Çüçen, 2006, s.8).

Aynı zamanda felsefe; bir kavramın anlamını ve kullanım alanını göstermek, onun diğer kavramlarla bağlantılı şekilde kullanıldığında nasıl bir işlev gördüğünü betimlemek gayesindedir (Akkocaoğlu Çayır, 2021; akt: Özdemir, 2022, s.45).

Felsefe, diğer bilim dallarıyla da sürekli etkileşim içerisinde. Tarih, dilbilim, psikoloji, sosyoloji, antropoloji vb. alanlarda insanı anlamada yardımcı olduğu gibi, bu alanlardan da yardım almaktadır. Bilim felsefeyle kendini temellendirmek zorundadır, bu durumda tüm bilimler temel kavramlarını belirlemede felsefeden yararlanmaktadır (Çotuksöken, 2002). Felsefe ve bilim; genel olarak akla dayanma, bilinçli, yöntemli ve sistemli olma, kavram ve soyutlamalardan yararlanarak ilke ve yasalara ulaşma yönleriyle ortak paydada buluşmaktadır (Arslan, 2020, s.31).

Felsefe, bir kez ortaya çıktıktan sonra herhangi bir zamanda geçerli olan bilgidен ziyade, kişiye konunun her seferinde daha net hale gelmesini sağlayan yaratıcı zihinsel aktivitenin kişiye kazandırılması amaçlanmaktadır (Koç, 2009, s.224). Felsefe genel amacından hareketle; bilgiyi araştıran, öğrenmeyi isteyen ve bunu severek yapan insanların uğraş alanı olmaktadır. Bu açıdan felsefe bir eğitim süreci olarak karşımıza çıkmaktadır (Kaya Tedikçi, 2021, s.1).

Etkili bir eğitim sistemi oluşturarak belirlenen hedeflere ulaşmak amacıyla yapılan bilinçli çabaların bütününe planlama denilmektedir (Özdemir, 2007; White, 2010). Planlama aşamasında öncelikle içinde bulunulan çağda, bireyin ve toplumun gereksinimlerine göre ihtiyaç ve hedefler belirlenmektedir. İhtiyaç ve hedeflerin belirlenerek bireye kazandırılacak davranışların niteliğine göre eğitim durumlarının düzenlenmesi hususunda en önemli rollerden biri de felsefeye düşmektedir. Program tasarımında temel alınan felsefenin benimsediği ölçütlere uygun hedef, davranış ve içerik oluşturulmaktadır (Sönmez, 2005). Aynı zamanda eğitim sisteminin öğeleri olan öğretmen, yönetici ve hizmetliler sistemin dayandığı felsefeye göre şekillenmektedir. Eğitim bir bakıma felsefenin uygulama alanı olmaktadır. Uygulama sonucunda ulaşılan hedeflerin ölçütlerle tutarlılığı, karşılaşılan çelişkilerin düzeltilmesi, etkili ve verimli eğitim sisteminin de düzenlenmesi felsefe sayesinde mümkün olmaktadır (Ergün, 2014). Bununla beraber, eğitim yeni bir bilgiyi sunarak felsefenin gelişmesine olanak tanıyabilmektedir (Kaygısız, 1997, s.5-6). Felsefenin eğitimde yer alması; felsefenin temelini oluşturan sorgulama, özgür düşünme, kavramlar arasındaki ilişkileri anlamlandırabilme ve bilgiyi keşfetme gibi avantajlar sağlamaktadır.

Sosyal bilimleri içerisinde barındıran sosyal bilgiler dersinde, öğrencinin adeta bir sosyal bilimci gibi çalışarak sorgulaması ve problem çözmesi gerekmektedir. Bununla beraber, amacı etkili vatandaş yetiştirmek olan sosyal bilgiler dersindeki demokrasi, hak, eşitlik gibi soyut kavramları anlamının yolu, temeli sorgulama, eleştirel düşünme ve farklı perspektiften bakma becerisi gerektiren felsefeden geçmektedir (Kaya, 2020, s.71). Bu bağlamda düşünüldüğünde sosyal bilgiler ve felsefe birbirleriyle etkileşim içerisinde olan alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Felsefe Tanımları

Felsefe, Latince philosophia şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Philosophia kelimesi ise sevgi anlamına gelen philia ve bilgelik anlamına gelen sophia kelimelerinin birleşiminden meydana gelmektedir. Bu bağlamda philosophia kelimesinin bilgelik sevgisi anlamına geldiği görülmektedir. Philosophia kelimesini felsefi anlamda ilk olarak Milattan Önce dördüncü yüzyılda Platon kullanmıştır (Hadot, 2011; akt: Korlaeçi, 2013, s.27). Platon, felsefeyi “doğruya varmak, var olanı bilmek için düşüncenin yöntemli olarak çalışması” şeklinde tanımlamaktadır. Platon’un tanımından yola çıkıldığında felsefenin; doğrulara ulaşma yolunda gerçekliği ortaya konmuş her türlü bilgiyi obje edinen, ufku geniş bir bakış açısı içerdiği görülmektedir (Kale, 2019, s.113).

Felsefe Platon’dan günümüze kadar her filozof için farklı bir anlam ifade etmektedir. Kıncal (1996)’a göre bu farklılıklar, yaşam tarzlarındaki çeşitliliği ortaya koymaktadır. VI. Göç Yüzyılı’nda yaşadığı

düşünülen İbni Hindi felsefeyi “Tanrı’nın varlığını kanıtlamak, birliğine inanmak, ruhu kötülüklerden korumak, adaletli ve ölçülü olmak” şeklinde tanımlarken, Yeniçağ felsefecilerinden modern felsefenin kurucusu Descartes “bilgelik yolunda yürüme, doğruluk bilgisinin ilk nedenlerine ulaşmak için çalışma” şeklinde tanımlamaktadır (Koç, 2009, s.222).

Felsefe, her filozofun dünya görüşü doğrultusunda şekillenmektedir. VIII. yüzyıldan itibaren İslam toplumu çeviriler kanalıyla felsefe ile tanışmıştır. İlk İslam filozofu olan Kindî, “Risale fi’l Hudud” adlı eserinde felsefeyi “insanın gücü nispetinde sonsuz şeylerin varlığını, nasıl ve nice olduklarını ve sebeplerini bilmektir” şeklinde tanımlamaktadır. Kindî’ye göre en yüce felsefe; varlıkların ilk sebebi olan Allah hakkında felsefe yapmaktır (Deniz, 2018, s.16). Bu bağlamda Kindî’nin görüşünün felsefeye teolojik bir içerik kazandırdığı söylenebilmektedir. Diğer bir İslam filozofu olan İbn-i Sina felsefenin gayesini “nesnelere hakikatlerine bir insanın vakıf olabileceği kadar vakıf olabilmek” olarak açıklamaktadır (Demirli, 2004, s.5). Sokrates ise felsefeyi, “neleri bilmediğini bilmek”, şeklinde açıklarken, Hegel “objelerin düşünce ile görülmesi”, modern pozitivizmin kurucusu Comte ise “bütün bilimlere birleştiren bir bilim” olarak ifade etmişlerdir (Koç, 2009, s.223). Sonuç olarak, felsefe, insanın kendisini ve dünyayı anlama çabasının bir ürünü olarak, her dönemde farklı şekillerde ifade edilmiş ve farklı kültürlerde farklı anlamlar kazanan, toplumun düşünsel yapısını şekillendiren önemli bir disiplin olduğunu vurgulamaktadır.

Felsefenin Önemi

Felsefe bilgisi evrene, yaşama ilişkin bütüncül ve bağımsız bir bakış açısı kazandırmaktadır. Bununla beraber felsefe, problem odaklı bir bilgidir. Problem tespiti yapmak, bu problemleri tutarlı bir şekilde temellendirmek konusunda destekleyici ve geliştirici bir katkı sağlamaktadır. Hepsinden önemlisi, felsefe bilgisi insanın kendi kendisini biçimlendirerek geliştirmesine yardımcı olmakta, diğer bir ifadeyle insanın karakter gelişimine hizmet etmektedir. Ayrıca felsefe bilgisi sayesinde insan kişisel hırs ve isteklerini en aza indirerek bencillikten kurtulmaktadır. Böylece, insan kendi kabuğuna çekilip yalnızlaşan bir varlık olmaktan ziyade diğer insanları da düşünüp gözeterek dayanışma duygusuyla dünyaya yönelmektedir (Durğun, 2018 s.106).

İnsan, hayatı boyunca bir yolculuk içerisinde dolayısıyla bu yolun her anında var oluşunu gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Felsefe, bu var oluşu sorgulayarak anlamlandırmasında insana destek olmaktadır. Bu açıdan bakıldığında felsefe, temeline insanı almaktadır. İnsana geçmişine ait deneyim ve birikimlerini fark ettirerek ona kendi kaderini çizmesinde yol gösterici görevi üstlenmektedir. Bu sayede insanın geçmişini ve bugünü değerlendirmesinde, gelecek yönelimlerinde isabetli kararlar alabilmesinde etkin rol oynamaktadır (Işıldak, 2006, s.48).

Felsefenin temelinde kuşku vardır. Bu kuşku, evrene ilişkin sorgulayıcı bir bakış açısı kazandırmaktadır. Sokrates’e göre “Soruşturulmayan, üzerinde düşünülmeyen bir hayat, yaşanmaya değermez”. İnsan, sürekli hayatını sorgulamaktadır ve bu sorgulama olmaksızın insan bir hiçtir. Felsefe, insanı hiç olmaktan kurtararak soruşturma, anlamlandırma, bilgelige ulaşma özleminin en hakiki ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Arslan, 2020, s.45).

Felsefe olaylar karşısında bireyin duyduğu kuşkuyu tatmine yönelik olmasıyla beraber, bireyi ve birey sayesinde toplumu yoğurup şekillendirmektedir. Dolayısıyla siyasi, sosyal ve kültürel açıdan toplumun değişim ve gelişimini sağlamaktadır. Toplumun kurallaşmış ve kurumsallaşmış zihniyetini yeni baştan sorgulayarak onu durağanlıktan kurtarıp, daha dinamik ve verimli bir toplum yapısı meydana getirmektedir (Kaya, 1984).

Özetle, felsefenin, insanın kendini ve dünyayı anlamasına yardımcı olması, eleştirel düşünmeyi geliştirmesi, karakter oluşumunu olumlu yönde etkileyerek bireysel ve dolayısıyla toplumsal değişime de katkı sağlamaktadır. Ayrıca felsefe, basitçe sorgulama ve anlamlandırma eylemidir; bu

sayede insan, daha bilinçli ve duyarlı bir varlık haline gelmektedir. Buna göre felsefenin sadece akademik bir disiplin olarak değil, aynı zamanda günlük hayatımızda da büyük bir öneme sahiptir.

Felsefenin Amacı ve Felsefeyle İlişkili Alanlar

Felsefe bir dünya görüşü ve evreni bütünüyle yakalama çabası olarak karşımıza çıkmaktadır. Her insanın kendine has değerleri, inançları ve amaçları vardır. İnsan yaşamı anlayıp yorumlayarak ona değer katmakta, bununla beraber hayattan beklenti içerisine girmektedir. Bu noktada felsefe insanlara yardımcı olma amacı taşımaktadır; çünkü Titus'un da bahsettiği gibi "Felsefe yaşama ve evrene karşı bir vaziyet alıştıdır" (Sönmez, 2005, s.4). Kambartel'e göre felsefe kesin bir bilim değil, bilimlerde kesinlik elde etme çabasıdır (akt: Çilingir, 2014, s.29). Bu bağlamda felsefe diğer alanlarla sürekli etkileşim içerisinde.

İnsan var oluşunu bütünlük halinde kavrayabilmesi noktasında edebiyat, felsefenin önüne yeni fırsatlar çıkarmaktadır. Çünkü edebiyat insan var oluşunun düşünce ve duygu dünyasını yansıtan, insanların duygu ve düşüncelerini farklı boyutlarıyla gösteren, insanı anlatmaya çalışan bir etkinliktir. Bu bağlamda felsefe eserleri aynı zamanda bir edebiyat eseridir. İlkçağ filozoflarının birçoğunun felsefi eserlerini şiir formunda yazdıkları görülmektedir. Edebiyat ile felsefe dünyasının kesişiminde güzel bir örnek olarak karşımıza "metafizik roman" çıkmaktadır. Metafizik roman hem felsefe hem de edebiyatın tek başına açıklayamadığı derin ve soyut kavramları anlatmak için eşsiz bir sentez oluşturmaktadır. Bu romanlar, felsefenin derin soruları ve metafizik düşünceleriyle beraber edebiyatın öyküleme, betimleme gibi güçlü anlatım tekniklerini kullanarak soyut kavramları somutlaştırmaktadır (Koç, 2015, s.115).

Felsefe insanların nasıl yaşaması ve davranması gerektiğini belirlemeye çalışmaktadır. Toplumu meydana getiren insan için en iyinin ne olduğunu ve bu iyiye ulaşmak için neler yapılabileceğini belirlemede sosyoloji alanı ile işbirliği içerisinde yer almaktadır. Bununla beraber iyi bir insan hayatı ancak iyi bir siyasal-toplumsal örgütlenme içerisinde mümkün olmaktadır. Burada ise devreye bireyin ve toplumun kendi yaşamları ve kaderlerini özgürce belirlemelerinin en önemli araçlarından biri olan siyaset devreye girmektedir (Cündioğlu, 2010, 28-29). Siyaset felsefesi, siyasal işlerin doğasını araştıran, onların en iyi siyasi düzenle ilişkileri bakımından ele alarak değerlendiren felsefedir. (Arslan, 2020).

Felsefe bireysel var oluşun tarihsel boyutundaki insan yaşamını konu almakta ve geçmişteki olay ve olguları yaşanan çağa egemen olmuş kuşakların bakış açısı ile bakabilme, tarihsel empati yapma imkanı sunmaktadır (Işıldak, 2006, s.48). Collingwood'a göre; felsefe tarih olmaksızın olanaksızdır çünkü tarih bir bütün olarak varlıktan ibarettir, varlık da zaten felsefenin nesnesidir. Bununla beraber tarih ile felsefe aynı şeydir çünkü tarih olmuş ve olmakta olan şeylerin oluşturulmasıdır ve bu durum felsefenin kendisidir (Aysevener, 1995, s.106).

Amacı insana bilgi vermek ve ona hakikati tanıtmak olan felsefe, din ile aynı amaçtır. Bu sebepten din ile felsefe etkileşim içerisinde olan iki alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Din, insan hayatını içinde bulunduğu evrenle ilişkiye sokma çabası, insani işlerin yürütülmesinde bilgelik sağlama girişimidir. (Arslan, 2020). Din felsefesi, din ile ilgili kavramlar ve inanç sistemleri, sorunları konularında çözümler arama, düşünme ve tartışma olarak tanımlanmaktadır (Aydın, 2002). Bir başka deyişle dinlerin ana iddialarının akılsal bir soruşturma konusu yaparak felsefi bakımdan incelenmesi amaçlamaktadır. Bununla beraber din felsefesi dinin geçmişte hangi toplumsal faydalar sağladığı, bilinen hemen tüm kültürlerde neden dinsel bir inanca rastlandığı gibi sorulara antropoloji, tarih ve sosyoloji bilimlerinin yaklaşımlarıyla ortaya konulan sonuçları da ele alarak cevap aramaktadır(Arslan, 2020).

Birçok sosyal bilim diğerlerinden bağımsız bir disiplin haline gelirken felsefi düşünceye ihtiyaç duymuştur. İktisat bu bilimlerden biridir. Gerek eski çağda gerekse modern çağda iktisat ile ilgili fikirleri ortaya atan önemli isimler filozoflar olmuştur (Canatan, 2021, s.1). Bu sebepten iktisat ve felsefe birbiriyle etkileşim içerisinde olan iki alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin iktisat “enflasyon nedir?” sorusuna cevap aramakta ve enflasyonu açıklamak için kendi yöntemlerini kullanmaktadır. Felsefe ise iktisadın açıklamasının niteliğini belirlemede ve açıklama sırasında kullanılan kavramları açıklığa kavuşturmada iktisada yardımcı olmaktadır. Bu yardımlaşma iktisat felsefesini karşımıza çıkarmaktadır. İktisat felsefesi; iktisadın temel sorularına felsefi bir bakış açısıyla yaklaşan disiplin olarak tanımlanmaktadır (Korkmaz, 2008, s.7).

Felsefenin etkileşim içerisinde olduğu bir başka alan olarak hukuk göze çarpmaktadır. Hak ve adalet kavramlarının kökenlerini sorgulamadan başlayarak, hukukçuların izleyeceği yöntemler ve akıl yürütmelere kadar her tartışma ve sorgulamanın felsefi bir zeminde olduğu bilinmektedir. Yasaların yalnızca biçimleri kalıcı çözümler getirmemektedir. Yasalara kaynaklık eden gerekçelerin sağlam olması, her hukuk insanının tutarlı bir iddianame hazırlaması, kıvrak bir zekâyâ sahip olması gerekmektedir. Bu tarz pratikler felsefi beceri ile sağlanabilmektedir (Taşkın, 2006, s.32).

Felsefe ve Eğitim

Eğitim, Ertürk (1982) tarafından “*bireyin davranışlarında kendi yaşantıları yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci*” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımında yer alan süreç ve bu sürecin konuları istendik davranışların temelinde yer alan sayılıların felsefi bir nitelik taşıması sebebiyle felsefe ile bağlantı içerisinde (Sönmez, 2010). Bununla beraber eğitim, insanları dünyada belirli bir yere getirme çabası içerisinde (Sönmez, 2010). Bununla beraber eğitim, insanları dünyada belirli bir yere getirme çabası içerisinde (Sönmez, 2010). Bu sebepten insan, evrendeki yerini belirleyebilmek için kendi varlığına dair görüş geliştirmeye ihtiyaç duymaktadır. Bu görüş geliştirme sürecinde felsefe öne çıkmaktadır. Aynı zamanda insan, değer yaratan bir varlıktır. Kültür ve medeniyet bu değerlere örnek olarak verilebilmektedir. Eğitim hem değer oluşturmada hem de oluşturulan değerleri kazandırmada önemli bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Değer oluşturma, geliştirme ve kazandırma süreçlerinde felsefe eğitime yardımcı olmaktadır (Hamarat, 2014, s.17).

Eğitim programı; hedef, içerik, eğitim durumları ve değerlendirme aşamalarından meydana gelmektedir. Eğitim sistemi kurulurken öncelikle ihtiyaç ve hedefler belirlenmektedir. Hedef davranışların ne şekilde olursa istendik hale geleceğini belirlerken felsefi ölçütler işe koşulmaktadır. Eğitimde hangi felsefi yaklaşım benimsenirse, öğrenci o yaklaşım doğrultusunda değerlendirilir ve eğitim sistemi de bu değerlendirmeye göre düzenlenir. Düzenlenen sisteme yönelik olarak eğitim durumlarında da kullanılacak etkinlik ve akıl yürütmeler uygulanır (Sönmez, 2005, s.50). Son aşama olan değerlendirme süreci; eğitim programının önceden belirlenen hedeflerinin öğrencilere kazandırılıp kazandırılmadığı, kazandırıldıysa ne ölçüde kazandırıldığı gibi süreçleri kapsamaktadır (Özçelik, 1981; Sönmez, 2002; akt: Avar Vayvay, 2020, s.16). Bu bağlamda hedefleri belirlerken felsefeden yararlanıldığı için kazanımlar hakkında geri dönüt alınan değerlendirme sürecinde de felsefeden yararlanılmaktadır.

Öğrenci merkezli olan mevcut eğitim sisteminde ana hedef, öğrencilerin akıl yürütme ve eleştirel düşünme becerilerinin geliştirilmesidir. Felsefe de düşünme ve sorgulamaya dayalı bir etkinliktir. Aynı zamanda sorular üzerine eleştirel ve sistemli düşünmeyi kapsamaktadır (Cevizci, 2010). Eğitim, felsefenin rehberliğine, felsefe ise eğitimin net ve nesnel ifadelerine ihtiyaç duymaktadır (Marley, 1975; akt: Avar Vayvay, 2020, s.15). Bu doğrultuda eğitim-felsefe ilişkisi kaçınılmaz olmaktadır.

Kuçuradi (1977)'ye göre; kişilere insanın değerini gösterme ve kişilerin bu bilgiler ışığında kendi olanaklarını fark edip geliştirmesinde felsefe önem arz etmektedir (akt: Tüysüz, 2022, s.69). Felsefe eğitimi, öğrencilerin bir konuya farklı farklı açılardan bakılabileceğini göstermesi nedeniyle, başkalarının farklı yaklaşım ve bakış açılarına hoşgörü ile bakma ve verimli bir tartışma becerisi kazandırmaktadır. Bu durum görmek istediğimiz tartışma ve düşünce alışverişi ortamını sağladığından eğitim sistemimizde görülen ilgi, merak ve motivasyon eksikliği sorunlarının önüne geçmede katkı sağlayabilmektedir (Günay, 2013).

Bu noktada karşımıza eğitim felsefesi ile eğitim süreci, amaçları ve etkinlikleri felsefi bir bakış açısı ile sorgulanmaktadır. Eğitim felsefesi; öğrenme, öğretme, ödül, ceza gibi kavramlar üzerinde durmaktadır (Arslan, 2020, s.306). Eğitimin hedeflerinin belirlenmesinde, seçilen hedeflerin birey ve topluma uygunluğunun belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Eğitim felsefesi, eğitim sistemine toplumun istek ve beklentilerine uygun bir çerçeve çizmektedir (Kantarıcı, 2013, s.82).

Eğitim sistemi oluşturma amacıyla yapılan sorgulamalar eğitim felsefesinde başlıca akımları meydana getirmektedir (Demirel, 2010). Bu akımlar; daimicilik, esasicilik, ilerlemecilik ve yeniden kurmacılık olarak sıralanmaktadır. Daimicilikte “değişmeyen eğitim” ilkesi ile gelenekçi bir anlayış hakim olmaktadır. Esasicilik anlayışında ise daimicilikten farklı olarak güncellik benimsenmektedir. İlerlemecilik akımı pragmatizm temelli olmakla beraber, eğitimin toplumun değişim ve ihtiyaçlarına göre yenilenmesi ve değişmesini savunurken; yeniden kurmacılık ilerlemeciliğin devamı olarak eğitimin hayattan ayrı düşünülmemeyeceğini savunmaktadır (Eti ve Tepe, 2023). Bu farklı akımlar, eğitim sistemlerinin temelini oluşturan felsefi yaklaşımların çeşitliliğini göstermektedir. Eğitim sistemlerinin tasarımı ve uygulanması sürecinde dikkate alınması gereken önemli faktörlerdir.

Sosyal Bilgiler ve Felsefe

Sosyal bilgiler, Doğanay (2002) tarafından; sosyal ve insan ile ilgili diğer bilimlerden de yararlanılarak, bireyin yaşam alanları içerisindeki etkileşimlerini zaman boyutu içinde ve disiplinlerarası yaklaşımla yaşamsal demokratik değerlerin kazandırılarak etkin vatandaş yetiştirme şeklinde tanımlanmaktadır. Sönmez (2005) ise sosyal bilgilerin sosyal, beşerî ve matematik, doğa ve fen ve bilimlerinin bilgilerinden yararlandığını söyleyerek sosyal bilgilerin sosyal bilimlerle bağlantılı bir ders olduğunu belirtmektedir. Bir diğer tanımda ise sosyal bilgiler; bireyin toplumsal varoluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması amacıyla sosyal bilgiler ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan bir ilköğretim dersi olarak ifade edilmektedir (MEB, 2005). Tanımlardan yola çıkıldığında sosyal bilgilerin, sosyal bilgiler ile etkileşim içerisinde olan, aynı zamanda etkili vatandaş yetiştirmeye yönelik bir ders olduğu görülmektedir.

Sosyal bilgilerin temel amacı, toplumu oluşturan bireylerin görev ve sorumluluklarının farkında olması, çevresine karşı duyarlı ve bilinçli olmasını sağlayarak toplumsal kişilik kazandırmak ve iyi bir yurttaş yetiştirmektir (Sözer, 1998, s.18). Bununla beraber sosyal bilgiler ile yetiştirilmesi amaçlanan vatandaş tipi; ülkesini ve milletini seven, sorumluluklarının farkında olup yerine getiren, haklarını bilen ve kullanan, milli bilince sahip bireyler şeklinde tanımlanmaktadır (MEB, 2018). Bu tanımda belirtilen kıstaslar aynı zamanda Türk Milli Eğitimin genel amaçları ile de örtüşmektedir.

Sosyal bilgilerin kökeninde, Amerika Birleşik Devletleri'nde on dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinden itibaren ülkede yaşanan büyük göç dalgası ile farklı ülkelere gelen göçmenlerin topluma uyumu ve ortak vatandaşlık potasında kaynaştırılması önemli bir gündem teşkil etmiştir. Farklı etnik kökene sahip bireylerin demokrasi becerilerini kazanmaları ve toplumun üyesi olabilmeleri, Amerikan toplumunun geleceği açısından önemli bir husus haline gelmiştir. Bu konuda yaşanan sosyal problemlerin üstesinden gelmek, ülke vatandaşlarının birbiriyle uyumlu bir

toplum oluşturabilmesini sağlamak, demokrasi becerileri ve ortak değerlere sahip olan vatandaşlar yetiştirmek amacıyla eğitim sisteminde bu amaca hizmet edecek bir derse ihtiyaç duyulması sonucunda 1916 yılında sosyal bilgiler dersi ortaya çıkmıştır (Hamarat, 2014, s.56).

1960 yılına gelindiğinde Ulusal Eğitim Komisyonu sosyal eğitim konularını tamamlamak amacıyla resmen sosyal bilgiler terimini kabul etmiştir. O dönemde Sosyal Bilgiler Öğretim Programı içeriğinde tarih ve coğrafya azaltılırken sosyoloji, ekonomi, siyaset bilimine ağırlık verilmiştir. Geleneksel tümdengelim anlayışın yerine tümevarım ve araştırma yöntemleri ön plana çıkmıştır. 1990'lı yıllara gelindiğinde ise öğretim programı tekrar yenilenerek yapılandırmacılığa dayalı, problem çözme yönteminin benimsendiği bir anlayış hâkim olmuştur. Bu bağlamda ABD'de uygulamaya konulan sosyal bilgiler programı, bir ilköğretim dersi olarak ülkemiz de dahil olmak üzere birçok ülkenin eğitim sistemine girmiştir (Öztürk ve Dilek, 2004: 72).

Sosyal bilgilerin Türk eğitim sistemindeki seyri ise; Osmanlı Devleti döneminde sosyal bilimleri içeren derslerin idadiye, sultaniye, darülfünun gibi kurumlarda, öğretim düzeyine uygun olarak ayrı ayrı okutulduğu görülmektedir. Bu durum Cumhuriyet dönemine kadar devam ederken, Cumhuriyet dönemiyle birlikte yapılan birçok yenilikle birlikte ders programlarında da birçok düzenlemeye gidilmiştir. 1926 yılında çevresine etkin olarak uyum sağlayan iyi vatandaş yetiştirme amacıyla Tarih, Coğrafya ve Yurt Bilgisi isimleriyle dört ve beşinci sınıflarda sosyal bilgilerin içeriğini oluşturan dersler okutulmuştur. 1952 yılında bu dersler Öğretmen Okulları'nın programında sosyal bilgiler adı ile birleştirilmiştir. Yine 1952 yılında toplanan 5. Milli Eğitim Şurası'nda sosyal bilgiler dersinin ilköğretim ve ortaöğretim kademelerinde de okutulmasını kararlaştırmıştır. Buna karşın 1962 yılına gelindiğinde sosyal bilgilerin ilköğretim programına Toplum ve Ülke İncelemeleri adı ile girdiği görülmektedir. Bu durum 1968 yılında değişmiş, sosyal bilgiler dersi ilköğretim programına dahil edilerek, dört ve beşinci sınıflarda haftalık beşer saat olarak okutulmuştur (Can, Yaşar ve Sözer, 1998).

1968 yılından itibaren uygulanan programlarda Amerika'da uygulanan programın etkileri görülmektedir. Dewey'in 1924'de Türkiye'ye gelip çalışmalar yapması ve bazı Türk uzmanların Amerika'ya giderek orada eğitim görmüş olmaları Amerika ekolünün etkili olmasının sebeplerindedir. (Erden, tarihsiz; akt: Tuncel, 2002, s.45). Öğretim programlarının amaçları, ilkeleri ve işleniş şekli belirlenirken Dewey'in temsilcisi olduğu ilerlemecilik felsefesinin temel alındığı görülmektedir. Bu felsefeye göre eğitim ve demokrasi birlikte gelişmektedir. Küçük bir demokratik toplum olan okulda öğrenciler demokratik yaşam için gerekli olan özgür ve eleştirel düşünebilen, problem çözme becerisi gelişmiş, kültürel farklılıklara duyarlı, bireysel ve toplumsal boyutta demokrasi bilinci kazandırılması amaçlanmaktadır (Tuncel, 2002, s.46). Bu noktada mihver bir ders olan sosyal bilgiler aracılığı ile öğrencilere demokrasi kültürünün, yaşam deneyimleri yoluyla aktarılması ve demokratik yaşamın ilkeleri kazandırılmak istenmektedir.

Sosyal bilgiler dersinde demokrasiyle beraber devlet, vatandaşlık, siyaset, özgürlük, adalet, eşitlik gibi soyut kavramların sıkça yer alıyor olması felsefe ile etkileşim içerisinde bulunma zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır. Bu kavramların anlaşılardan öğrencilerin kurumların iyi ya da kötü işlediğini anlayamayacaklarını belirterek, çocuklara toplumun kurallarını öğretebileceğimizi fakat çocukların bu kuralların altında yatan felsefi konuları kavrayamadıklarında bu kurallara dair tavırlarının yanlış anlaşılmalardan bozulacağını belirtmektedir (Kaya, 2020, s.71).

Öğrenci merkezli eğitim anlayışının benimsendiği sosyal bilgiler dersinde, bilgi aktarımından ziyade yansıtıcı düşünme olarak sosyal bilgiler şeklinde çağdaş bir anlayış hakim olmaktadır. Bu anlayış doğrultusunda öğrencinin adeta bir sosyal bilimci gibi çalışması, problem çözmesi ve sorgulaması gerekmektedir. Bununla beraber sosyal bilgiler derslerinde öğrenciler, doğru ve

güvenilir bilgiye ulaşma noktasında donanımlı, eleştirel düşünme becerisi kazanmış bireyler olmaları da amaçlamaktadır (MEB, 2018, s.8). Felsefe, insanın varoluş halleri ve yaşam şekli üzerinde devamlı sorgulamayı içeren bir anlayış ve vizyon kazandırmaktadır. Bu bakış açısı ve dayandığı ilkeler, sosyal bilgilerin içeriğini oluşturmaktadır. Bu sebepten felsefi perspektiften bakılması, sosyal bilgilerin öğretim programı içeriğinin oluşturulmasında önemli bir paya sahiptir (Öztürk, 2007).

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda ölçme ve değerlendirme süreci; her bireyin biricik ve tek olduğuna, bu sebepten herkes için geçerli olan standart bir uygulama olamayacağına, dolayısıyla ölçme ve değerlendirmede esneklik sağlamak gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu durum programın varoluşçu felsefeyi içine aldığı göstermektedir. Bununla beraber, 2023 Vizyon belgesinde eğitimin oturması gereken zeminin; toplumun milli değerlerini benimseyen ve evrensel gerçeklik doğrultusunda bakış açısı kazanan bireyler yetiştirmek olduğu belirtilmektedir. Bu durum evrensellik hususunda daimici, ulusallık hususunda ise esasici felsefenin bünyesinde yer aldığı göstermektedir (İlengiz, 2019 ,s.36). Eğitim sisteminde birbirinden farklı bu iki yaklaşımın benimsenmesi, öğrencilerin bireysel özgürlükleri ve farklılıklarını koruyarak potansiyellerini en üst düzeye çıkarmak hem de toplumun ortak değerlerini benimsemiş bireyler yetiştirmeyi amaçladığını göstermektedir.

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Nitel araştırma, “gözlem ve doküman analizi gibi veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, olayların doğal ortamda bütüncül bir bakış biçiminde ortaya konmasına yönelik nitel sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlanır (Yıldırım, Şimşek, 2008, s.39). Nitel yöntemle tasarlanan araştırmalarda incelenen konuda derin bir kavrayışa ulaşmak için yoğun bir emek ve gayret gerekmektedir (Karataş, 2015, s.63). Doküman analizi belgesel tarama olarak da bilinir ve bir amaca yönelik olarak kaynaklara ulaşma, okuma ve değerlendirme işlemlerini kapsamaktadır (Karasar, 2005). Çalışmada yapılan doküman incelemesinde araştırılması amaçlanan konu hakkında yazılı materyalin analizi bulunmaktadır.

Veri Kaynağı

Bu araştırmada verilere, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2023 yılında ilkökul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar için hazırlanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'ndan ulaşılmıştır.

Veri Analizi

Çalışmada elde edilen veriler, incelenirken içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Bir nitel araştırma yöntemi olarak kullanılan içerik analizi tekniği Metin ve Ünal (2022)'a göre “*İçerik analizi; nesnel, ölçülebilir, doğrulanabilir bilgilere ulaşmak amacıyla doküman, metin ve evrak gibi pek çok farklı materyali belli kurallar dâhilinde (örnekleme, kodlama, kategori vs.) analiz etmeyi amaçlayan nitel araştırma yöntemi içerisinde yer alan bir tekniktir.*” Veriler, nitel araştırmanın içerik analizi yöntemiyle verilerin kodlanması, temaların bulunması, verilerin kodlara ve temalara göre düzenlenmesi, bulguların yorumlanması şeklinde değerlendirilmiştir: İçerik analizinde, birbirine benzeyen veriler belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilerek yorumlanmıştır. Elde edilen veriler iki akademisyen ve iki dersi yürüten öğretmen olmak üzere dört alan uzmanından alınan görüşler doğrultusunda görüş birliği sağlanarak son şekli verilmiştir.

Bulgular

1.Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nın Özel Amaçlarında Felsefenin Yeri

2023 yılında MEB tarafından hazırlanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda, 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda ifade edilen Türk Millî Eğitimi'nin Genel Amaçları ve Temel İlkelerine uygun olarak toplamda 18 adet özel amaca yer verilmiştir. Bunlardan; yedinci maddede yer alan öğrencilerin; “doğru ve güvenilir bilgiye ulaşma yollarını bilen bireyler olarak eleştirel düşünme becerisine sahip olmaları” ve onuncu maddede yer alan “farklı dönem ve mekânlara ait tarihsel kanıtları sorgulayarak insanlar, nesnelere, olaylar ve olgular arasındaki benzerlik ve farklılıkları belirlemeleri, değişim ve sürekliliği algulamaları” şeklinde sorgulamaya yönelik beceriler içeriyor olması sebebiyle bu iki özel amaç, felsefe ile ilişkili olarak değerlendirilmiştir.

2.Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Temel Becerilerinde Felsefenin Yeri

2023 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında kazandırılması amaçlanan ve sosyal bilgiler dersi kapsamında öğrenilmesi beklenen beceriler Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. 2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Becerileri (MEB, 2023)

2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Becerileri	
1.Araştırma	15.Kanıt kullanma
2.Çevre okuryazarlığı	16.Karar verme
3.Değişim ve sürekliliği algılama	17.Konum analizi
4.Dijital okuryazarlık	18.Medya okuryazarlığı
5.Eleştirel düşünme	19.Mekânı algılama
6.Empati	20.Öz denetim
7.Finansal okuryazarlık	21.Politik okuryazarlık
8.Girişimcilik	22.Problem çözme
9.Gözlem	23.Sosyal katılım
10.Harita okuryazarlığı	24.Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama
11.Hukuk okuryazarlığı	25.Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
12.İletişim	26.Yenilikçi düşünme
13.İş birliği	27.Zaman ve kronolojiyi algılama
14.Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme	

Tablo 1 incelendiğinde 2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında (MEB, 2023) kazandırılması amaçlanan toplam 27 becerinin yer aldığı görülmektedir. Bu becerilerden eleştirel düşünme, empati, öz denetim, yenilikçi düşünme, problem çözme, politik okuryazarlık, hukuk okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, kalıp yargı ve önyargıyı fark etme becerileri felsefe ile doğrudan ilişkilidir. Eleştirel düşünme, bilgileri sorgulamayı ve değerlendirmeyi; empati, başkalarının duygularını anlamaya çalışmayı; öz denetim, kendi davranışlarımızı kontrol etmeyi; yenilikçi düşünme, yeni fikirler üretmeyi; problem çözme, sorunlara çözüm bulmayı; politik okuryazarlık, siyasi, hukuk

okuryazarlığı ise hukuki sistemleri anlamayı; medya okuryazarlığı, medya mesajlarını değerlendirmeyi; kalıp yargı ve önyargı fark etme, kendi düşüncelerimizin sınırlarını aşmayı gerektirmektedir. Bu becerilerin kazanılmasında felsefe sosyal bilgilere yardımcı alanlardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

3. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Değerlerinde Felsefenin Yeri

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda sırasıyla; "*adalet, aile birliğine önem verme, bağımsızlık, barış, bilimsellik, çalışkanlık, dayanışma, duyarlılık, dürüstlük, estetik, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk, tasarruf, vatanseverlik ve yardımseverlik*" olmak üzere toplam 18 adet değer yer almaktadır. Adalet, bağımsızlık, barış, bilimsellik, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk değerleri felsefe ile doğrudan ilişkilidir. .

4. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın Uygulanmasında Dikkat Edilecek Hususlarda Felsefenin Yeri

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda programın uygulanması ile ilgili dikkat edilmesi gereken hususlara yer verilmiştir. Bu hususlardan birinci sırada yer alan; "Sosyal Bilgiler öğrenme alanlarında; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimler ile insan hakları, yurttaşlık ve demokrasi konuları bütünleştirilmiş olarak ele alınmaktadır. Konular tarih, coğrafya, insan hakları ve vatandaşlık diye ayrı ayrı değil, disiplinler arası yaklaşımla işlenmelidir." maddesi, sosyal bilgilerin felsefe alanı ile doğrudan ilişki içerisinde olduğunu belirtmektedir.

5. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı Kazanımlarında Felsefenin Yeri

5.1.4. Sınıf Kazanımlarında Felsefenin Yeri

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında 4. sınıf düzeyinde sırasıyla; "*Birey ve Toplum*", "*Kültür ve Miras*", "*İnsanlar, Yerler ve Çevreler*", "*Bilim, Teknoloji ve Toplum*", "*Üretim, Dağıtım ve Tüketim*", "*Etkin Vatandaşlık*", "*Küresel Bağlantılar*" olmak üzere toplamda yedi adet öğrenme alanı yer almaktadır.

Bu sınıf düzeyinde dördüncü sırada yer alan "*Bilim, Teknoloji ve Toplum*" öğrenme alanının dördüncü kazanımı olan "Çevresindeki ihtiyaçlardan yola çıkarak kendine özgü ürünler tasarlamaya yönelik fikirler geliştirir." Özellikle, öğrencilerin çevrelerindeki sorunlara çözüm üretmek için yeni fikirler geliştirmesi beklenen bu kazanım felsefenin temel sorgulama ve düşünme becerilerini geliştirme amacıyla örtüştüğü ile ilişkilendirilmiştir.

5.2.5. Sınıf Kazanımlarında Felsefenin Yeri

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında 5. sınıf düzeyinde sırasıyla; "*Birey ve Toplum*", "*Kültür ve Miras*", "*İnsanlar, Yerler ve Çevreler*", "*Bilim, Teknoloji ve Toplum*", "*Üretim, Dağıtım ve Tüketim*", "*Etkin Vatandaşlık*", "*Küresel Bağlantılar*" olmak üzere toplamda yedi adet öğrenme alanı yer almaktadır.

Bu sınıf düzeyinde; dördüncü sırada yer alan "*Bilim, Teknoloji ve Toplum*" öğrenme alanının ikinci kazanımı olan "Sanal ortamda ulaştığı bilgilerin doğruluk ve güvenilirliğini sorgular." kazanımı, beşinci sırada yer alan "Üretim, Dağıtım ve Tüketim" öğrenme alanının beşinci kazanımı olan ". İş birliği yaparak üretim, dağıtım ve tüketime dayalı yeni fikirler geliştirir." kazanımı ve yedinci sırada yer alan "*Küresel Bağlantılar*" öğrenme alanının ikinci kazanımı olan "Ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde iletişim ve ulaşım teknolojisinin etkisini tartışır." Kazanımları ile öğrencilerin bu konuları tartışırken, neden-sonuç ilişkilerini kurmaya, farklı bakış açılarını değerlendirmeye ve kendi fikirlerini geliştirmeye teşvik ettiği için felsefe ile ilişkilendirilmiştir.

5.3.6. Sınıf Kazanımlarında Felsefenin Yeri

Sosyal bilgiler öğretim programında 6.sınıf düzeyinde sırasıyla; “*Birey ve Toplum*”, “*Kültür ve Miras*”, “*İnsanlar, Yerler ve Çevreler, Bilim*”, “*Teknoloji ve Toplum*”, “*Üretim, Dağıtım ve Tüketim*”, “*Etkin Vatandaşlık*”, “*Küresel Bağlantılar*” olmak üzere toplamda yedi adet öğrenme alanı yer almaktadır.

Bu sınıf düzeyinde; “*Birey ve Toplum*” öğrenme alanının üçüncü kazanımı “Toplumda uyum içerisinde yaşayabilmek için farklılıklara yönelik ön yargıları sorgular.” Ve beşinci kazanımında “Bir soruna getirilen çözümlerin hak, sorumluluk ve özgürlükler temelinde olması gerektiğini savunur” kazanımları;

“*Kültür ve Miras*” öğrenme alanının ikinci kazanımı “İslamiyet’in ortaya çıkışını ve beraberinde getirdiği değişimleri yorumlar.”

“*Bilim, Teknoloji ve Toplum*” öğrenme alanının birinci kazanımı “Sosyal bilimlerdeki çalışma ve bulgulardan hareketle sosyal bilimlerin toplum hayatına etkisine örnekler verir.” ikinci kazanımında “Bilimsel ve teknolojik gelişmelerin gelecekteki yaşam üzerine etkilerine ilişkin fikirler ileri sürer.” Kazanımı ile dördüncü kazanımında “Telif ve patent hakları saklı ürünlerin yasal yollardan temin edilmesinin gerekliliğini savunur” kazanımları;

“*Küresel Bağlantılar*” öğrenme alanının dördüncü kazanımı “Popüler kültürün, kültürümüz üzerindeki etkilerini sorgular” kazanımları sorgulama, yorumlama, fikir üretmeler ve sosyal bilimleri içerme gibi kazanımlara sahip olduğundan felsefe ile ilişkilendirilmiştir.

5.4.7. Sınıf Kazanımlarında Felsefenin Yeri

Sosyal bilgiler öğretim programında 7. sınıf düzeyinde sırasıyla; “*Birey ve Toplum*”, “*Kültür ve Miras*”, “*İnsanlar, Yerler ve Çevreler*”, “*Bilim, Teknoloji ve Toplum*”, “*Üretim, Dağıtım ve Tüketim*”, “*Etkin Vatandaşlık*”, “*Küresel Bağlantılar*” olmak üzere toplamda yedi adet öğrenme alanı yer almaktadır.

Bu sınıf düzeyinde; “*Birey ve Toplum*” öğrenme alanındaki birinci kazanımı “İletişimi etkileyen tutum ve davranışları analiz ederek kendi tutum ve davranışlarını sorgular.” üçüncü kazanımı “Medyanın sosyal değişim ve etkileşimdeki rolünü tartışır.” Kazanımları;

“*İnsanlar, Yerler ve Çevreler*” öğrenme alanındaki üçüncü kazanımı olan “Örnek incelemeler yoluyla göçün neden ve sonuçlarını tartışır.” Kazanımı

“*Bilim, Teknoloji ve Toplum*” öğrenme alanının ikinci kazanımı “Türk-İslam medeniyetinde yetişen bilginlerin bilimsel gelişme sürecine katkılarını tartışır.” kazanımı ile dördüncü kazanımı olan “Özgür düşüncenin bilimsel gelişmelere katkısını değerlendirir.” kazanımları,

“*Üretim, Dağıtım ve Tüketim*” öğrenme alanının ikinci kazanımı olan “Üretim teknolojisindeki gelişmelerin sosyal ve ekonomik hayata etkilerini değerlendirir.” Kazanımları;

“*Küresel Bağlantılar*” öğrenme alanının üçüncü kazanımı olan “Çeşitli kültürlerle yönelik kalıp yargıları sorgular.” Kazanımlarında, felsefenin temel sorgulamalarındaki "kimiz?", "nereden geliyoruz?", "nereye doğru gidiyoruz?", "doğru olan nedir?", "iyi olan nedir?" gibi sorulara cevap arama çabasını yansıtmaktadır. Bu nedenle, bu kazanımların felsefeyle derin bir bağlantısı olduğu söylenebilir.

Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, ülkemizde yürürlükte olan 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan özel amaçlar, temel beceriler, değerler, dikkat edilecek hususlar ve kazanımlar bağlamında felsefeye yer verilme durumunu analiz etmek amacıyla yapılmıştır. Belirtilen amaç doğrultusunda elde edilen bulgular aşağıda verilmiştir.

MEB tarafından hazırlanan 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda 18 adet özel amaç yer almaktadır. Çalışmada elde edilen bulgular neticesinde 18 adet özel amaçtan 2 tanesinin felsefeye ilişkin olduğu saptanmıştır. Bu maddeler öğretim programında yer alan yedinci ve onuncu maddelerdir. Bulgular neticesinde her iki maddenin de sorgulamaya yönelik becerileri içeriyor olması, özel amaçlar içerisinde felsefeye yer verildiğini göstermektedir.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda yer alan, sosyal bilgiler dersi kapsamında öğrenilecek toplam 27 adet beceri bulunmaktadır. Bu çalışma ile elde edilen bulgular neticesinde 27 beceriden 9 tanesinin felsefe ile ilişkilendirildiği saptanmıştır. Bu 9 beceri, felsefenin yardımıyla kazandırılacak olan; eleştirel düşünme, empati, öz denetim, yenilikçi düşünme, problem çözme, politik okuryazarlık, hukuk okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, kalıp yargı ve önyargıyı fark etme becerileridir.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nda kazandırılması hedeflenen toplam 18 adet değer yer almaktadır. Programda felsefe alanı ile ilişkili adalet, bağımsızlık, barış, bilimsellik, eşitlik, özgürlük, saygı, sevgi, sorumluluk değerlerinin felsefe ile doğrudan ilişkili olduğu saptanmıştır.

Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın uygulanmasında 10 adet dikkat edilmesi gereken hususa yer verilmiştir. Araştırma kapsamında 10 husustan bir tanesinde felsefe kelimesinin geçmesi ile felsefenin doğrudan vurgulandığı belirlenmiştir.

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında yer alan ilköğretim 4-7. sınıflarda uygulanan Sosyal Bilgiler Dersi Programının incelendiği bu çalışmada felsefe ile ilişkilendirilen kazanımların analizinde elde edilen bulgular neticesinde felsefe ile ilişkilendirilen; 4.sınıf düzeyinde bir; 5.sınıf düzeyinde üç; 6. sınıf düzeyinde altı, 7. sınıf düzeyinde ise yedi adet kazanıma yer verildiği saptanmıştır.

Sonuç olarak; 4, 5, 6 ve 7. sınıf düzeyleri öğrenme alanları tek tek incelendiğinde felsefe ile ilişkili kazanımlara en fazla yedinci sınıf düzeyinde yer verildiği görülmektedir. Öğrenme alanlarına bakıldığında felsefe ile ilişkili en fazla kazanımın ise üç kazanım ile altıncı sınıf düzeyindeki dördüncü sırada yer alan Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanı olduğu görülmektedir. Buna karşın bir adet kazanım ile felsefe ile en az ilişkilendirilen sınıf düzeyi dördüncü sınıf olmaktadır.

İncelenen 2023 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında felsefenin dolaylı da olsa özel amaçlar, kazanımlar, beceriler ve değerler boyutunda önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Özellikle eleştirel düşünme, problem çözme ve değer yargılarını sorgulama gibi temel felsefi becerilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Ancak programda felsefe kelimesinin doğrudan kullanımı ve daha açık bir şekilde felsefi soruların gündeme getirilmesi konusunda eksiklikler olduğu da görülmektedir. Felsefenin bu süreçte öğrencilerin eleştirel bir bakış açısıyla dünyayı anlamalarına ve kendi değerlerini oluşturmalarındaki rolü de önemlidir. Felsefe, sosyal bilgiler dersi amaçlarının gerçekleştirilmesinde ve felsefi düşüncenin tohumlarının atılmasında önemli fırsatlar sunmaktadır. Felsefenin bu potansiyelinin tam olarak gerçekleşmesi için programın daha açık bir şekilde felsefeye yer vermesi gerekmektedir.

Öneriler

- Çalışma sonucunda felsefenin öğrenme alanlarına dengeli bir şekilde dağılmadığı görülmüştür. Daha dengeli bir dağılım için felsefe ile ilişkili kazanımlar tüm öğrenme alanlarına ait kazanımlarda konuya uygun şekilde artırılabilir.
- Öğrenci merkezli eğitim sistemimizde, öğrencilere sorgulama, keşfetme, eleştirel düşünme gibi alanlarda yardımcı olan felsefeye, verimliliği artırmak adına kazanım, beceri ve özel amaçlarda daha fazla yer verilebilir.
- Sosyal bilgiler değer kazandırma noktasında önemli derslerden biridir. Felsefeyi de bünyesinde barındıran sosyal bilgiler dersinin programında, felsefi metinlere ve düşünürlere yer verilmesi, öğretmenlere yönelik felsefe eğitimi programlarının geliştirilmesi gibi adımlar atılabilir.

Kaynakça

- Alkın, Şahin, S. ve Tunca, N. (2015). Felsefe ve eleştirel düşünme. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2). 192-206.
- Arslan, A. (2020). Felsefeye giriş (16.Baskı). Adres Yayınları, Ankara.
- Avar Vayvay, N. (2020). Okul öncesi öğretmenlerinin benimsedikleri eğitim felsefeleri ile eğitim programı okuryazarlık düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.
- Aydın, M.S. (2002). Din Felsefesi, İzmir: İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları,
- Aysevener, K. (1995). R.G. Collingwood'da tarih ve felsefe ilişkisi üzerine bir inceleme. (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Can, G., Yaşar, Ş., & Sözer, E. (1998). Sosyal bilgiler öğretimi. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları
- Canatan, K. (2021). İktisat felsefesi. Ankara: Beyan Yayınları.
- Cevizci, A. (2010). Felsefeye giriş. Ankara: Nobel Yayın
- Cündioğlu, D.(2010) *Daire'ye Dair* İstanbul: Kapı Yayınları, 28-29.
- Çilingir, L. (2014). Felsefeye Giriş (2.Baskı) Elis Yayınları, İstanbul.
- Çotuksöken, B. (2002). Felsefe: özne-söylem. İstanbul: Notos Kitap.
- Çüçen, A. (2006). Heidegger ve felsefe. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (1). 7-24.
- Demirel, Ö. (2010). Kuramdan Uygulamaya Eğitimde Program Geliştirme. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Demirli E.(2004). İbn Sina, Kitabı'ş-Şifa, çev. Ekrem Demirli, İstanbul, 2004, s. 5.
- Deniz, G. (2018). Kindî, felsefeyi kabulü ve konumlandırması. *Diyanet İlmî Dergi* 54(2), 13-24.
- Doğanay, A. (2002). Sosyal Bilgiler öğretimi. Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. (Editörler: C. Öztürk ve D. Dilek). Birinci Baskı. Ankara: Pegem A Yayıncılık. ss. 15
- Durğun, S. (2018). Felsefi Antropolojik Bir Bakışla Felsefe Bilgisinin Önemi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(STEMES'18), 103-107.
- Ergün, M. (2014). Eğitim Felsefesi, Pegem Akademi, Ankara Genç, O. (2016). Kelam ilmi ve felsefe ile ilişkisi. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Iğdır Üniversitesi, Iğdır.
- Eti, S., & Tepe, T. (2023). Eğitim Fakültelerinde Okuyan Öğretmen Adaylarının Eğitim Felsefesi Akımlarına İlişkin Eğilimlerinin Karşılaştırılması. *Bartın Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 7(1), 60-71.
- Günay, D. (2013). Çocuklar İçin Felsefe Eğitimi. Betül Çotuksöken, Harun Tepe (Çev.). Türkiye Felsefe Kurumu, Ankara.
- Günay, M.(2004), Metinlerle Felsefeye Giriş, Adana: Karahan Kitabevi.
- Hançerlioğlu, O. (2019). Düşünce tarihi. İstanbul: Remzi Kitabevi.

- Hamarat, E. (2014). Sosyal bilgiler felsefesinin alan eğitimi uzmanlarının görüşlerine göre değerlendirilmesi (Yayınlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Işıldak, M. (2006). Felsefe nedir?. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (1), 45-58.
- İlengiz, F. (2019). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin eğitim felsefesine dair inançları ile uygulamalarına yönelik görüşleri (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Kale, N. (2019). Felsefe öğretimi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 27(1), 113-120.
- Kantarıcı, Z. (2013). Sokrates ve eğitim felsefesi. *Mavi Atlas GŞÜ Edebiyat Fakültesi Dergisi*, (1), 78-90.
- Karasar, N. (2005). Bilimsel Araştırma Yöntemi, Ankara: Nobel Yayınları
- Karataş, Z. (2015). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. *Manevi temelli sosyal hizmet araştırmaları dergisi*, 1(1), 62-80.
- Kaya Tedikçi, S. (2021). Felsefe eğitiminin matematik başarısı üzerindeki etkisi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Kaya, N. B. (2020). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler derslerinde çocuklar için felsefe: bir eylem araştırması (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kaya, M. (1984). Felsefenin Temel Meseleleri. *Archives of Philosophy*, 0(25), 203-212. <https://doi.org/null>
- Kaygısız, İ. (1997). Eğitim felsefesi ve Türk eğitim sisteminin felsefi temelleri. *Eğitim ve Yaşam*, 8, 5-15.
- Kıncal, R. (1996). Eğitim Bilimine Giriş. Erzurum,
- Koç, E. (2009). Felsefe nedir?. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 221-231.
- Koç, E. (2015). Felsefe ve edebiyat. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 105-118.
- Korkmaz, İ. (2008). İktisat felsefesi bağlamında genel denge kuramlarının bilimsel teori ölçütleriyle değerlendirilmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Korlaelçi, M. (2013). Felsefe ve hikmete dair. *Felsefe Dünyası*, (58), 27-38.
- Metin, O. & Ünal, Ş. (2022). İçerik analizi tekniği: iletişim bilimlerinde ve sosyolojide doktora tezlerinde kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *AÜSBD Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri Özel sayısı*, 273-294
- Milli Eğitim Bakanlığı (2005). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (4,5,6 ve 7. Sınıflar). Ankara: MEB Talim ve Terbiye Kurulu.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2018). İlköğretim Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (4,5,6 ve 7. Sınıflar). Ankara: MEB Talim ve Terbiye Kurulu.
- Özdemir, B. (2022). Çocuklar için felsefe kitaplarının nitelikli çocuk kitaplarında bulunması gereken özellikler bakımından incelenmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Ömer Halis demir Üniversitesi, Niğde.
- Özdemir, M. Ç. (2007). Toplumsal değişme karşısında aile ve okul. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, *Bahar Dönem*, 5(2), 185-198.
- Öztürk, C. ve Dilek, D. (2004). Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretim programları. C. Öztürk ve D. Dilek, (Ed.), Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi (s. 47- 81) içinde. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Öztürk, C. (2007). "Sosyal Bilgiler: Toplumsal Yaşama Disiplinler arası Bir Yaklaşım", C. Öztürk (Editör), Hayat Bilgisi ve Sosyal Bilgiler Öğretimi. Ankara: PegemA Yayınları.
- Sönmez, V. (2005). Eğitim Felsefesi. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sönmez, V. (2010). Teacher's handbook of Program Development (Program geliştirmede Öğretmen El Kitabı)(16th Edition). Ankara: Anı Publishing
- Sözer, E. (1998). Sosyal bilgiler programının amaçları, ilkeleri ve temel özellikleri. *Sosyal bilgiler öğretimi*, 15-39.
- Taşkın, A. (2006). Felsefenin ılık yüzü: felsefenin neliği tartışmalarına bir katkı. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi* (1), 25-37.
- Temiz, M. (2023). Çocuk ve felsefe (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Ankara.

- Topdemir, H. G. (2009). Felsefe nedir? bilgi nedir?. *Türk kütüphaneciliği*, 23(1), 119-133.
- Tuncel, G. (2002). Eğitim felsefelerinin sosyal bilgiler programına etkileri (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- White, P. (2010). *Beyond domination (An essay in the political philosophy of education)*. London and New York: Taylor & Francis